

Ομοφυλοφιλία και παιδεραστία στην αρχαία Ελλάδα - Ηθικώς αποδεκτά, ή κάτι άλλο; (Μέρος Β')

Στο πρώτο μέρος, αναφερθήκαμε στις έννοιες που είχαν για τους αρχαίους οι λέξεις «εραστής», «ερώμενος», «παίδων εραστής», «παιδικός-παιδικά», «παιδεραστία» και λοιπά συναφή και εξετάσαμε από έγκριτα λεξικά της αρχαίας Ελληνικής, ότι δεν έχουν καμία σχέση με σεξουαλικού τύπου σχέσεις. Επίσης, αναφερθήκαμε στην νομοθεσία μέσα από πηγές και εξηγήσαμε το πραγματικό νόημα των επίμαχων όρων και φράσεων. Και σταματήσαμε σε εκείνο το πρώτο μέρος, κάνοντας αναφορές στο πλατωνικό «Συμπόσιο». Σε αυτό το δεύτερο μέρος, θα δούμε κάποια πράγματα από άλλα πλατωνικά έργα, και θα επεκταθούμε σε μερικούς ακόμα συγγραφείς.

Πλατωνικός διάλογος «Φαίδρος» ή «Περί ωραίου»

Το κείμενο και την απόδοση, τα παίρνουμε από τις εκδόσεις «Ζήτρος».

Ο Πλάτων χωρίζει **την ψυχή** σε τρία μέρη, όπως αναφέρεται και στην «Πολιτεία» (440e 1- 441a 4). Είναι το λογιστικό μέρος, το θυμοειδές και το επιθυμητικό. Στο έργο «Φαίδρος», παραλληλίζει το ένα μέρος με ηνίοχο, το άλλο μέρος της ψυχής με άλογο καλό και υπάκουο στον λόγο, το άλλο με άλογο ανυπάκουο που μόνο με μαστίγιο αναγκάζεται να υπακούσει. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, ο Πλάτων δια στόματος Σωκράτους, περιγράφει την εσωτερική πάλη που συμβαίνει στην ψυχή του ανθρώπου, καθώς αντικρίζει το ωραίο. Η πάλη, είναι μεταξύ **της ιδέας** του ωραίου ανδρικού σώματος που προέρχεται από το ίδιο το σώμα και **της άλογης επιθυμίας προς το ίδιο το σώμα**. Ο «ηνίοχος» βλέπει το ερωτικό όραμα. Τότε, ολόκληρη η ψυχή θερμαίνεται από την θέα του ωραίου. Το μέρος της ψυχής που είναι υπάκουο στον ηνίοχο, συγκρατιέται. Το άλλο όμως που δεν υπακούει εύκολα, αναγκάζεται τα άλλα δύο (δηλαδή τον «ηνίοχο» και το άλλο «άλογο»), *«ιέναι τε προς τα παιδικά και μνείαν ποιείσθαι της των αφροδισίων χάριτος»* (254b). Και ενώ αγανακτούν, αντιστέκονται *«ως δεινά και παράνομα αναγκαζομένω»*. Παρατηρούμε, ότι ο Πλάτων δεν επαινεί την ομοφυλοφιλία. Διότι αναφέρεται σε πάλη εσωτερική και όχι σε άνευ όρων παράδοση. Και η μάχη ξεκινάει από το εντός του ανθρώπου. Παρ' όλα αυτά, το άλογο μέρος της ψυχής την παρασύρει ολόκληρη (και αυτή -η ψυχή- είναι έτοιμη να παρασύρει και το σώμα). Όταν όμως

βλέπει την ομορφιά του αγαπημένου ο «ηνίοχος», τότε θυμάται **την πρωταρχική φύση της ομορφιάς** και την βλέπει να δεσπόζει «μετά σωφροσύνης εν αγνώ βάθρω» (254b). Εδώ ακριβώς εισάγει ο Πλάτων **την μεταφυσική** του έρωτος. Ο «ηνίοχος» τότε τραβάει προς τα πίσω τα ηνία και το ένα «άλογο» υπακούει θεληματικά και το άλλο (το ακόλαστο) υπακούει με το ζόρι. Όμως, το ακόλαστο «άλογο» τραβάει πάλι τον «ηνίοχο» και το υπάκουο «άλογο» προς τον αγαπημένο. Ο «ηνίοχος» αντιστέκεται με ακόμα μεγαλύτερη δύναμη. Όταν το κακό «άλογο» καταλάβει ότι έχασε, τότε συμμορφώνεται υποτασσόμενο, ακολουθώντας τον «ηνίοχο».

«Από τότε πια, με αυτόν τον τρόπο, η ψυχή του εραστή ακολουθεί τον αγαπημένο φοβισμένη και ντροπαλή» (254e). Και συνεχίζει: «Όταν λοιπόν ο αγαπημένος πλησιάσει και δεχθεί τα λόγια και τη συντροφιά του ερωτευμένου τότε, καθώς νιώθει από κοντά την οικειότητα της προτίμησης του, αιφνιδιάζεται, γιατί διαισθάνεται πως όλοι μαζί οι άλλοι φίλοι του και οι δικοί του δεν μπορούν να του προσφέρουν ούτε ένα μέρος από τη φιλία που του δίνει ο φίλος που, εξαιτίας του έρωτά του, έχει μέσα του τον θεό» (255b). Αφού αυτή η κατάσταση συνεχίσει για καιρό, «πλησιάζη μετά του άπτεσθαι εν τε γυμνασίοις» (255b).

Η συνέχεια είναι περισσότερο διαφωτιστική.

Τούτος εδώ, λοιπόν, είναι ερωτευμένος, αλλά δεν ξέρει με ποιον και ούτε ξέρει τι έχει πάθει, ούτε μπορεί να το εκφράσει με λόγια, αλλά, όπως κάποιος που του έχει μεταδοθεί από κάποιον άλλον, με ένα απλό βλέμμα, μια αρρώστια των ματιών, και δεν μπορεί να εξηγήσει πώς, δεν μπορεί να συλλάβει πώς του συμβαίνει να βλέπει τον εαυτό του μέσα στον εραστή του σαν σε καθρέφτη. Και όταν ο εραστής του βρίσκεται κοντά του, παύει ο πόνος του, όπως και σ' εκείνον, ενώ πάλι, όταν ο εραστής του απουσιάζει, με τον ίδιο τρόπο ποθεί και ποθείται, αφού τον κατέχει ο αντέρωτας, η ερωτική ανταπόκριση, που είναι η αντανάκλαση -μέσα στην ψυχή του- του έρωτα που εισπράττει από τον εραστή. **Και το συναίσθημα αυτό, το ονομάζει και το νομίζει **φιλία**, και όχι έρωτα.** Και επιθυμεί παρόμοια με τον εραστή του, αλλά με πιο μετριασμένη δύναμη, να τον βλέπει, να τον αγγίζει, να τον φιλάει, να ξαπλώνει μαζί του, και είναι φυσικό αυτά να τα κάνει κιόλας, χωρίς καθυστέρηση. Όταν, λοιπόν, κοιμούνται μαζί, το αδιάντροπο από τα άλογα του εραστή έχει τί να πει στον ηνίοχο και ζητάει μικρές απολαύσεις σε αντάλλαγμα των πολλών του ταλαιπωριών. Όμως το αντίστοιχο άλογο του αγαπημένου δεν έχει τίποτε να πει, παρά μόνο, γεμάτο με επιθυμία και χωρίς να ξέρει γιατί, αγκαλιάζει και

φιλάει τον εραστή, σαν να χαϊδεύει και να φιλάει κάποιον, ο οποίος του εκδηλώνει ιδιαίτερα ευνοϊκή διάθεση και όταν ξαπλώνουν μαζί, μπορεί και να μην αρνηθεί να χαρίσει τον εαυτό του στον εραστή του, αν τούτος εδώ τύχει και τον παρακαλέσει. **Ωστόσο, το ομόζυγο άλογο και ο ηνίοχος αντιτίθενται σε αυτά με σεμνότητα και λογική.** Αν λοιπόν επικρατήσει το ευγενέστερο μέρος της ψυχής τους και τους οδηγήσει σ' ένα συνετό και προσεγμένο τρόπο ζωής και στη φιλοσοφία, τότε θα ζουν την εδώ ζωή ευτυχισμένα και με ομόνοια, γιατί, με το να είναι εγκρατείς και φρόνιμοι, θα έχουν καταφέρει να υποτάξουν το μέρος της ψυχής, από το οποίο προέρχεται η κακία, και να ελευθερώσουν εκείνο που είναι η πηγή της αρετής και όταν η ζωή τους φθάσει στο τέλος της, θα φέρονται από τα φτερά τους και θα έχουν ελαφρύνει, αφού θα έχουν νικήσει στο ένα από τα τρία αληθινά ολυμπιακά αγωνίσματα, υψηλότερο αγαθό από αυτό δεν μπορεί να προσφέρει στον άνθρωπο ούτε η ανθρώπινη φρόνηση, ούτε η θεϊκή μανία. Αν όμως ζουν με έναν πιο άξεστο και αφιλοσόφητο, αλλά πάντως φιλότιμο τρόπο, θα συμβεί, όταν είναι μεθυσμένοι ή σε κάποια άλλη περίπτωση, όπου θα αφήσουν ανεξέλεγκτο τον εαυτό τους, **τα δύο ακόλαστα άλογα να βρουν τις ψυχές τους αφρούρητες και να τις καταλάβουν,** να τις κατευθύνουν τη μια πλάι στην άλλη και έτσι, οι ίδιοι, με δική τους επιλογή, να κάνουν εκείνο που προτιμά και μακαρίζει ο πολύς κόσμος. Και αφού το κάνουν, στη συνέχεια το ξανακάνουν, σπάνια όμως, μια και -ούτως ή άλλως- δε συναινεί σε αυτό όλη η ψυχή τους. Είναι και τούτοι, βέβαια, φίλοι μεταξύ τους, λιγότερο όμως απ' όσο εκείνοι που αγαπιούνται διαφορετικά και κατά την περίοδο του έρωτα και μετά από αυτήν, εφόσον θεωρούν ότι έχουν πάρει και έχουν δώσει αντίστοιχα ο ένας στον άλλον τις μεγαλύτερες υποσχέσεις φιλίας, που δεν είναι θεμιτό να τις παραβούν και να γίνουν ποτέ εχθροί ο ένας για τον άλλον (255d- 256d).

Από τις παραπάνω περιγραφές καθίσταται σαφές ότι ο Πλάτων καταδικάζει τις όποιες παρεκτροπές και επιδοκιμάζει την βαθειά φιλία. Η παρεκτροπή οφείλεται από το αν αυτά τα δύο άτομα είναι φιλοσοφημένα ή αφιλοσόφητα.

Πλατωνικός διάλογος «Χαρμίδης» ή «Περί σωφροσύνης»

Το κείμενο και η απόδοση είναι από τις εκδόσεις «Δαίδαλος», του Ι. Ζαχαρόπουλου.

Για να κατανοηθεί ο πόθος του Σωκράτη για το σώμα του Χαρμίδη, πρέπει να πούμε ορισμένα πράγματα για την αντίληψη περί του σώματος που είχαν οι

πρόγονοί μας. Γράφει ο Ι. Συκουτρής στην εισαγωγή του «Συμποσίου»:

Εις λαόν αισθητικώς κατεξοχήν ευπαθή, όπως ο ελληνικός, το αντίκρυσμα του ωραίου γυμνού σώματος του ανδρικού, το οποίο από καθαρώς αισθητικής απόψεως θεωρείται ότι υπερέχει πολύ του γυναικείου, ήτο πηγή ζωηράς αισθητικής απολαύσεως· (ακόμη και τα μικρά παιδάκια εις την παλαίστραν του Ταυρέου, μας περιγράφει ο Πλάτων στον Χαρμίδα 154c, διέκοψαν τα παιγνίδια των και δεν εσήκωσαν τα βλέμματά των από τον Χαρμίδα, όταν εισήρχετο), δεν ήθελε πολύ το αισθητικόν να γίνη πηγή αισθήματος ερωτικού, αφού το αισθητικόν στοιχείον, εις τον άνδρα τουλάχιστον πάντοτε, ευρίσκεται εις την ρίζαν κάθε ερωτισμού. Αλλά θα ήτο και ανιστότητον και αψυχολόγητον να ισχυριστεί κανείς, ότι μόνον το ωραίον σώμα ως σάρκα τους προσείλκυεν. Η ωραιότης δια τους Έλληνας δεν ήτο μόνον του σώματος ιδιότης υπό την σημερινήν έννοιαν· ήτο ιδιότης της όλης προσωπικότητος. Σώμα στα αρχαία Ελληνικά εσήμαινε και ό,τι σήμερα η λέξις πρόσωπον και την λέξιν πρόσωπον δεν χρησιμοποιούμεν ημείς μόνον υπό την εξωτερικήν της ετυμολογικήν σημασίαν. Διότι ωραίον σώμα, όπως το έβλεπαν οι Έλληνες, δεν ήτο το απαλόν και μαλακόν και θηλυπρεπές (αυτά ήσαν βαρβάρων σώματα)· ήτο ένα σώμα υγιές, ευλίγιστον, ανθεκτικόν, ρωμαλέον, πειθαρχημένον, ένα σώμα ζωντανόν, κινούμενον, το οποίον μέσα εις την ύπαρξίν του έκλειε μία βούλησιν και μία πράξιν -και είναι η βούλησις και η πράξις ψυχικά, όχι σωματικά γεγονότα. Έτσι παρουσιάζετο το ωραίον σώμα εις τα μάτια του Έλληνος ως έκφρασις μιας ψυχής, ως μια ορατή ψυχή, ούτως ειπείν, και το κάλλος ήτο σύνθεσις αδιαίρετος και ανερμήνευτος σαρκός και πνεύματος (σ. 59-60).

Μάλιστα, στον διάλογο «Χαρμίδης», αναφέρεται σαφέστατα ότι όταν μπήκε στο γυμναστήριο ο Χαρμίδης, «πάντες **ώσπερ άγαλμα** εθέωντο αυτόν» (154d). Ο θαυμασμός του σώματος είναι όπως ο θαυμασμός για ένα ωραίο άγαλμα.

Καμία σχέση με ομοφυλοφιλικά πάθη. Άλλωστε, έχουμε κιόλας δει την αρνητική στάση του Σωκράτη και του Πλάτωνα απέναντι στην ομοφυλοφιλία.

«Και καθώς, όταν του είπε ο Κριτίας ότι εγώ ήξερα το φάρμακο, με κοίταξε στα μάτια μ' ένα βλέμμα που δεν μπορώ να το περιγράψω, και έκαμε μια κίνηση σαν για να ρωτήσει, ενώ συγχρόνως όλοι όσοι ήταν στην παλαίστρα έρχονταν και σχημάτιζαν κύκλο γύρω μας, τότε, ευγενικέ μου φίλε, η ματιά μου έπεσε στο άνοιγμα του ιματίου του κι άναψα κι έχασα την αυτοκυριαρχία μου και σκέφτηκα

ότι είναι πολύ σοφός ο Κυδίας στα ερωτικά, που είπε, για ωραίο νέο λέγοντας, αυτή τη συμβουλή σε κάποιον: “πρόσεξε, μήπως, σαν ελαφάκι μπροστά στο λιοντάρι, προτιμήσης από τη θέα του το θάνατο”. Γιατί και εγώ είχα την εντύπωση ότι τέτοιο θηρίο με είχε πιάσει». (155d- e).

Η ομορφιά του Χαρμίδα, δίνει στον Σωκράτη την ευκαιρία να επιβεβαιώσει το αν η εξωτερική ομορφιά συμβαδίζει με την εσωτερική, του πνεύματος. Για αυτό και ο διάλογος λέγεται αλλιώς και «περί σωφροσύνης».

«Πολύ τυχερός, είπε, είναι ο νέος, Σωκράτη, που αρρώστησε από το κεφάλι του, αφού θα αναγκασθεί, χάρη του κεφαλιού του, να βελτιώσει και το πνεύμα του. Σε προειδοποιώ, όμως, ότι ο Χαρμίδης είναι ανώτερος από τους συνομηλίκους του όχι μόνο στην ομορφιά, αλλά και σ’ αυτό για το οποίο λες ότι έχεις το ξόρκι· εννοείς, νομίζω, τη σωφροσύνη, ή όχι; Βεβαίως είπα εγώ. Μάθε λοιπόν, είπε, ότι, καθώς φαίνεται, ο Χαρμίδης είναι πολύ σωφρονέστερος από τους σημερινούς νέους, και ότι σ’ όλα τ’ άλλα, ανάλογα με την ηλικία του, δεν είναι χειρότερος από κανένα. Πραγματικά, Χαρμίδα, είπα εγώ, επόμενο είναι να είσαι ανώτερος από τους άλλους σε όλα» (157d-e).

Ξενοφών, Λακεδαιμονίων Πολιτεία

Επόμενος συγγραφέας που θα μας απασχολήσει, είναι ο Ξενοφών. Ακολουθεί η απόδοση από τις εκδόσεις «Γεωργιάδη».

Μου φαίνεται και περί της παιδεραστίας πρέπει να ομιλήσω, διότι και τούτο είναι κάτι, το οποίον έχει σχέσιν με την αγωγή. Οι μεν λοιπόν άλλοι Έλληνες είτε συνδέονται στενώς εις ζεύγη, άνδρες και παιδιά, όπως οι Βιωτοί, είτε συνδέονται απλώς από αγάπην προς την νεανικήν ωραιότητα, όπως οι Ηλείοι· είναι δε και εκείνοι, οι οποίοι καθ’ ολοκληρίαν απαγορεύουν τας σχέσεις μεταξύ ανδρών και παιδιών. Ο Λυκούργος όμως, αντιθέτως προς όλα ταύτα πιστεύων, επεδοκίμαζεν μόνον το εάν ένας σημαίνων άνθρωπος, θαυμάσας την ψυχικήν αρετήν του παιδίου, προσεπάθει να κάμει αυτόν φίλον με δεσμούς αναμεταξύ των αμέμπτους και να τον συναναστρέφεται, διότι τούτο ενόμιζε μέσον καλλίστης ανατροφής. Εάν όμως επαρουσιάζετο κάποιος επιθυμών το παιδικόν σώμα, επειδή ο Λυκούργος εθεώρει τούτο πολύ αναίσχυντον ενομοθέτησεν εις την Σπάρτην ν’ απέχουν οι ερασταί από τα αγαπώμενα παιδιά, όπως αποφεύγουν εις αφροδισίους ερωτικές σχέσεις οι γονείς από τα τέκνα των και οι αδελφοί από τους αδελφούς των. Το ότι δε βεβαίως μερικοί δεν θα πιστεύσουν εις ταύτα, δεν απορώ, διότι εις πολλάς πόλεις οι νόμοι δεν εμποδίζουν τας προς τα

Παρατηρήσεις:

1. Ο Ξενοφών αναφέρεται στην παιδεραστία (κείμενο: «παιδικών ερώτων») και την συνδέει με την αγωγή (κείμενο: «παιδείαν»). Κατά συνέπεια, **η έννοια της παιδεραστίας δεν ταυτίζεται με την σημερινή**. Σήμαινε την σχέση δασκάλου-μαθητού.
2. Στα πλαίσια λοιπόν της παιδείας, οι υπόλοιποι Έλληνες, όπως και οι Βοιωτοί, συνδέονται στενά σε ζεύγη ανδρών και παιδιών (κείμενο: «συζυγέντες ομιλούσι»).
3. Οι Ηλείοι, συνδέονταν με τα παιδιά από αγάπη στην ωραιότητα. Ο Ξενοφών, ούτε τώρα αναφέρεται σε σεξουαλικές σχέσεις. Αν ισχυριστούμε το αντίθετο, πώς θα ήταν δυνατόν να είναι ανεκτό από τις ίδιες τις οικογένειες;
4. Υπάρχουν και εκείνοι που απαγορεύουν κάθε τέτοιου είδους σχέση, για να προλάβουν τυχών παρεκτροπές.
5. Ο Λυκούργος επέτρεπε την σχέση αυτή στα πλαίσια της παιδείας. Η οποία ήταν καθαρά πνευματική. Όμως, είχε θεσπίσει νόμους που προέβλεπαν την τιμωρία της παρεκτροπής, δηλαδή την επιθυμία του παιδικού σώματος (κείμενο: «παιδός σώματος ορεγόμενος»).
6. Το ότι οι νόμοι στις άλλες πόλεις δεν εμποδίζουν την επιθυμία στα αγόρια, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι οι σεξουαλικές σχέσεις ήταν επιβεβλημένες ή μη κατακριτέες. Δεν σημαίνει σε καμία των περιπτώσεων ότι οι τέτοιου είδους επαφές επιδοκιμάζονταν νομικά. Θα ήταν παράλογο, ειδικά όταν γνωρίζουμε ότι αυτές οι σχέσεις έπρεπε να έχουν **την έγκριση των ιδίων των γονέων** και κηδεμόνων.

Η παιδεραστία είχε πάντα παιδαγωγικό χαρακτήρα, θεωρητικό και πρακτικό. Οι παρεκτροπές πάντοτε υπήρχαν. Όμως, δεν ήταν αυτό η ουσία. Η αντίληψη για την παιδεραστία συμβάδιζε με τον νόμο της κάθε πόλης. Για παράδειγμα, οι Ηλείοι θεωρούσαν αρκετό το να τέρπονται βλέποντας την ωραιότητα των παιδικών σωμάτων. Για αυτόν τον λόγο, εκεί οι παρεκτροπές ήταν περισσότερες. Διδάσκαλοι, αντί να γίνονται πνευματικοί καθοδηγητές στα παιδιά, εκμεταλλεύονταν καταστάσεις, ελλείψει κάποιου σχετικού νόμου. Αυτό μας το επιβεβαιώνει και ο Πλούταρχος. Η παρεκτροπή όμως δεν πρέπει ποτέ να γίνεται γενίκευση. Πάντα θα αποτελεί την εξαίρεση.

«Συμπόσιο» Ξενοφώντος

Στο Συμπόσιο του Ξενοφώντος (εκδόσεις Γεωργιάδης), ο Σωκράτης ξεκαθαρίζει

στον Καλλία ότι τόσο οι άνθρωποι, όσο οι θεοί και οι ήρωες προτιμούν περισσότερο τη φιλία της ψυχής παρά του σώματος: «ου μόνον άνθρωποι αλλά και θεοί και ήρωες την της ψυχής φιλίαν περί πλείονος ή την του σώματος χρήσιν ποιούνται» (Κεφ. 8, 28). Παρατηρούμε ότι γίνεται και πάλι σαφής διάκριση μεταξύ της βαθιάς φιλίας και έρωτος προς το ωραίο, από την ομοφυλοφιλική επαφή. Και αναφέρεται στον **Ηρακλή**, στους **Διόσκουρους**, στον **Γανυμήδη** που «ου του σώματος αλλά ψυχής ένεκα υπό Διός εις Όλυμπον ανενεχθήναι». Και αναφέρει ότι το ίδιο το όνομά του το μαρτυρεί. «Μαρτυρεί δε και τούνομα αυτού εστί μεν γαρ δήπου και Ομήρω γάνυται δε τ' ακούων», και «πυκινά φρεσί μήδεα ειδώς τούτο δ' αυ λέγει σοφά φρεσί βουλευματα ειδώς». Δηλαδή, ευχαριστιέται να τον ακούει, και έχει σοφές σκέψεις. Έτσι «ουχ ηδυσώματος ονομασθείς ο Γανυμήδης αλλ' ηδυγνώμων εν θεοίς τετίμηται» (30). Ο **Αχιλλέας** εκδικήθηκε τον θάνατο του **Πατρόκλου** «ουχ ως παιδικούς» αλλά «ως εταίρω αποθανόντι». Πέρα από τις λέξεις, πρέπει να προσέχουμε και τα συμφραζόμενα. Εδώ η λέξη «παιδικά» και «εταίρος» έχουν το μεν πρώτο την έννοια του «σαρκικά ερωτευμένου» και το «εταίρος» του φίλου. Και πράγματι, πουθενά στα έπη του Ομήρου δεν αναφέρεται καμία δήθεν ομοφυλοφιλική σχέση Αχιλλέα-Πατρόκλου. Η φιλία τους ήταν τόσο βαθιά, ως αδελφική. Το ίδιο και για τον **Ορέστη** και τον **Πυλάδη**, τον **Θησέα** και τον **Πειρίθουν** και «πολλοί των ημιθέων οι άριστοι υμνούνται ου δια το συγκαθαύδειν αλλά δια το άγασθαι αλλήλους τα μέγιστα και κάλλιστα κοινή διαπεπράχθαι» (32). Θαυμάζονται γιατί μαζί έπραξαν μέγιστα και θαυμάσια κατορθώματα.

«Απομνημονεύματα» Ξενοφώντος

Στα «Απομνημονεύματα», αναφέρεται η στάση του Σωκράτη. «Ουδείς δε πώποτε Σωκράτους ουδέν ασεβές ουδέ ανόσιον ούτε πράττοντος είδεν ούτε λέγοντος ήκουσεν» (Α 11). Ο Σωκράτης καταδίκασε ρητά τις ομοφυλοφιλικές σεξουαλικές επαφές, και μάλιστα απέτρεπε από αυτές. Προσπάθησε να αποτρέψει το πάθος του Κριτία για τον Ευθύδημο, με αποτέλεσμα ο Κριτίας να στραφεί εναντίον του Σωκράτη.

Πληροφορούμενος όμως ότι ο Κριτίας ήταν ερωτευμένος με τον Ευθύδημο και προσπαθούσε να έχει μαζί του τέτοια σχέση, όπως αυτοί που απολαμβάνουν τις σωματικές ηδονές, προσπαθούσε να τον αποτρέψει λέγοντας ότι είναι πράξη ανελεύθερη και αταίριαστη για άνδρα σωστό και ενάρετο να ζητάει ικετεύοντας, όπως οι φτωχοί, και να παρακαλεί τον αγαπημένο, απέναντι στον οποίον θέλει να φαίνεται πολύ άξιος, να του δώσει κάτι καθόλου καλό. Επειδή ο

Κριτίας όμως δεν υπάκουε σε τέτοια πράγματα ούτε και αποτρέπονταν, λέγεται ότι ο Σωκράτης, ενώ ήταν παρόντες άλλοι πολλοί και ο Ευθύδημος, είπε ότι του φαίνεται πως ο Κριτίας πάσχει από αυτό που πάσχουν οι χοίροι, επιθυμώντας να τρίβεται στον Ευθύδημο όπως τα μικρά γουρούνια στις πέτρες (Α 29-30).

Πλουτάρχου, «Τα παλαιά των Λακεδαιμονίων επιτηδεύματα»

Στο έργο αυτό, πληροφορούμαστε κάτι που είδαμε και στον Ξενοφώντα, ότι στην Λακεδαίμονα θεωρούνταν **αισχρό** να πλησιάζει κανείς το παιδί για τον έρωτα του σώματος. Αυτό ο άνθρωπος θεωρούνταν άτιμος για όλη του την ζωή. «**Εράν των την ψυχήν σπουδαίων παιδων εφείτο· το δε πλησιάζειν αισχρόν νενόμιστο, ως του σώματος ερώντας αλλ' ου της ψυχής· ο δε εγκληθείς ως επ' αισχύνη πλησιάζων άτιμος δια βίου ην**».

Πλουτάρχου, «Ερωτικός»

Στο έργο του Πλουτάρχου «Ερωτικός» (εκδόσεις Ενάλιος), που είναι έργο διαλογικό, συγκρούονται δύο απόψεις. Από την μία, ο έρωτας που αφορά τον γάμο (περί γάμον έρωτος) και από την άλλη, ο έρωτας μεταξύ δύο ανδρών, που φτάνει στο σημείο να στερήσει τον ίδιο τον γάμο. Όμως, όπως προκύπτει από το κείμενο, δεν είναι ο ομοφυλοφιλικός, αλλά η βαθιά φιλία. Η άποψη του Πλουτάρχου είναι υπέρ του γάμου. Σε καμία των περιπτώσεων, κατά τον Πλούταρχο, δεν είναι ορθή η αντίληψη ότι η φιλία θα μπορούσε ποτέ να υπερπηδήσει τον θεσμό του γάμου.

Έτσι, παρουσιάζεται ο Έρωτας, ως δύναμις και έλξη που οδηγεί στην αρετή και την φιλία.

«**Εκείνου (δηλ. του Έρωτα) δ' ουκ εστίν ειπείν έργον ιερώτερον ουδ' άμιλλαν ετέραν ουδ' αγώνα θεώ πρέπει μάλλον εφοράν και βραβεύειν η την περί τους καλούς και ωραίους επιμέλειαν των ερώντων και δίωξιν· ουδέν γαρ εστίν **αισχρόν ουδ' αναγκαίον**, αλλά πειθώ και χάρις ενδίδουσα πόνον ηδύν ως αληθώς κάματον τ' ευκάματον υφηγείται **προς αρετήν και φιλίαν****» (σ. 78).

Δηλαδή: «Δεν υπάρχει ιερότερο έργο απ' αυτό του Έρωτα, ούτε άμιλλα ή αγώνας πιο ταιριαστός για έναν θεό, τον οποίο να επιβλέπει και να επιβραβεύει, από τη φροντίδα και το κυνήγι ωραίων νεαρών από εραστές. Δεν υπάρχει σ' αυτό **τίποτε το αισχρό** ή το αναγκαίο, εκτός από την πειθώ και τη χάρη η οποία ενδίδει σε γλυκό πόνο, σε κάματο που δεν είναι κάματος, **οδηγεί στην αρετή και στη φιλία**».

Εδώ βλέπουμε και την σύνδεση του «έρωτα» με την «φιλία».

Τέσσερα είναι τα είδη της φιλίας που όρισαν οι παλαιότεροι, και που αποτελούν παράδοση. «*Τέσσαρα γένη της φιλίας εχούσης ώσπερ οι παλαιοί διώρισαν*» (σ. 80). Αυτά είναι η φυσική φιλία, της φιλοξενίας, της συντροφικότητας (εταιρικό), και της ερωτικής φιλίας (το ερωτικόν). Επίσης, τέσσερα είναι και τα είδη του ενθουσιασμού. Αναφέρεται ο μαντικός ενθουσιασμός, ο βακχικός, ο ποιητικός, και του πολέμου ή διαφορετικά «του Άρεως». **Η ερωτική φιλία σε συνδυασμό με την πολεμική μανία του Άρεως, οδηγεί σε πράξεις ηρωισμού.** Σύμφωνα με τον Ρωμαίο Κάτωνα, η ψυχή του εραστή είναι πάντοτε παρούσα μέσα στην ψυχή του ερώμενου, όπως ο χαρακτήρας, το ήθος, ο τρόπος ζωής και οι πράξεις, από τα οποία οδηγούμενος «*ταχύ συναιρεί πολλήν οδόν, ώσπερ οι Κυνικοί λέγουσι σύντονον ομού και σύντομον εύρηκε την πορείαν επ' αρετήν. Και γαρ επί την φιλίαν*» (σ. 88).

Αυτή η φιλία είναι που οδηγεί στην εξύψωση. Είναι, θα λέγαμε, η φιλία η βαθιά, η αδελφική. Είναι κάτι που σήμερα είναι δυσεύρετο. Για αυτό και παρεξηγήσιμο.

Ο Έρωτας ως δύναμη συνδυάζεται με πράξεις ηρωισμού. Άνδρας ορμώμενος από την δύναμη του Έρωτος, «*υπέρ φίλου ούπερ αν κελεύη*». Και αναφέρεται η τραγωδία του Σοφοκλή, όπου ενώ θανατώνονταν οι γιοι της Νιόβης, ένας εξ αυτών καλεί «*βοηθόν άλλον ουδέ σύμμαχον ή τον εραστήν*»(σ. 96). Παρατηρούμε ότι η λέξη «φίλος» εναλλάσσεται με την λέξη «εραστής». Το ίδιο με τον Κλεόμαχο και τον «ερώμενό» του, όπου το παράδειγμα ανδρείας αλλά και της συγκατάθεσης για να μπει στην μάχη, έκανε τους Χαλκιδικείς να δουν το πραγματικό νόημα της «παιδεραστίας». «*Και το παιδεραστείν πρότερον εν ψόγω τιθέμενοι τότε μάλλον ετέρων ηγάπησαν και ετίμησαν*» (σ. 98). Με την έννοια της ομοφυχίας κατά ζεύγη των πολεμιστών, αναφέρεται και η επίκριση του Παμμένη προς τον Όμηρο, διότι ο δεύτερος τοποθέτησε τους Αχαιούς ανά φυλές και «*ουκ ερώμενον έταττε παρ' εραστήν, ίν' ούτω γένηται το ασπίς δ' ασπίδ' έρειδε κόρυς δε κόρυν*» (σ. 100). Αυτός ο συνδυασμός της δύναμης του Έρωτα και του ηρωισμού, «*τα μαχιμώτατα των εθνών ερωτικώτατα*» κατά το κείμενο, οδήγησε **τους Βοιωτούς, τους Λακεδαιμόνιους, τους Κρήτες, τον Μελέαγρο, τον Αχιλλέα, τον Αριστομένη, τον Κίμωνα, τον Επαμεινώνδα, τον Ηρακλή.** Άξιο παρατηρήσεως ότι αναφέρει τους Λακεδαιμόνιους, για τους οποίους είδαμε τι αναφέρει ο Ξενοφών. Απόδειξη ότι δεν μιλάει για ομοφυλοφιλικούς έρωτες, που απαγορεύονταν αυστηρώς. Κοντολογίς, «*Έρωσ διδάσκει, καν άμουσος η το πριν. Συνετόν τε γαρ ποιεί, καν ράθυμος η το πριν· και ανδρείον, ή λέλεκται, τον άτολμον, ώσπερ οι τα ξύλα πυρακτούντες εν μαλακών ισχυρά ποιούσι. Δωρητικός*

δε και απλούς και μεγαλόφρων γίνεται πας εραστής, καν γλίσχρος η πρότερον» (σ. 108).

Η δύναμη του Έρωτα είναι όμοια με τον Ήλιο. Δεν υπάρχει μεγαλύτερο πυρ, πιο γόνιμο και γλυκό. «Και η μεν απ' εκείνου φερομένη σώματι παρέχει τροφήν και φως και αύξησιν, **η δ' από τούτου ψυχαίως**» (σ. 122). Αναφέρεται στην ψυχή και όχι στο σώμα. Ξεκάθαρο!

Βέβαια όμως, κοντά στο υγειές, μπορεί να αναπτυχθεί και το ζιζάνιο. Αυτό εξαρτάται από την πνευματικότητα του ερώμενου- εραστή. Από το παρακάτω απόσπασμα, φαίνεται πολύ καθαρά αυτό.

«Ο Έρωτας (κειμ. Ο Ουράνιος Έρωσ) αναφλέγει πρώτα τη μνήμη μας, δείχνοντάς μας τις εικόνες ωραίων και λαμπερών νέων στην ακμή της ομορφιάς τους. Γι' αυτό και κάποιοι φίλοι ή συγγενείς που προσπαθούν με τη βία, παραλόγως, να αφανίσουν το πάθος με τρόπο σκαιό, δεν βγάζουν στην πραγματικότητα κανένα κέρδος απ' αυτό· αντιθέτως γεμίζουν οι ίδιοι από τον καπνό και την ταραχή που προσπάθησαν να δημιουργήσουν στους άλλους ή βυθίζονται σε σκοτεινές και παράνομες ηδονές κι έτσι περιπίπτουν στη διαφθορά και στην παρακμή. **Όσοι όμως, με λογική και μετρημένη σκέψη σβήνουν τη μανία σαν να ήταν επικίνδυνη φωτιά. [...] κι έτσι πολύ σύντομα οι εραστές μαθαίνουν να περιφρονούν το σώμα του αγαπημένου τους (των ερωμένων), μαθαίνουν να ενδοσκοπούν και να ενδιαφέρονται για το ήθος τους.** Φεύγει από τα μάτια τους η μεμβράνη που καλύπτει την εσωτερική όραση και πλέον βλέπουν καθαρά και συνευρίσκονται πλέον δια των λόγων κυρίως, αλλά και δια της ηθικής συμπεριφοράς, για να ανακαλύψουν αν ο αγαπημένος τους έχει στη σκέψη του μια εικόνα που είναι φτιαγμένη στα πλαίσια της ιδανικής ομορφιάς» (σ. 129-131).

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι υπάρχει διάκριση μεταξύ του έρωτα σώματος και του έρωτα της ψυχής, που είναι κάτι διαφορετικό. Οι λογικοί άνθρωποι δεν κινδυνεύουν να παρεκτραπούν, γιατί δεν μένουν στο σώμα αλλά προχωρούν στις ψυχικές αρετές. Έτσι η ομορφιά πια εξιδανικεύεται.

«Ευφυούς δ' εραστού και σώφρονος άλλος τρόπος· εκεί γαρ ανακλάται προς το θείον και νοητόν καλόν· ορατού δε σώματος εντυχών κάλλει και χρώμενος οίον οργάνω τινί της μνήμης ασπάζεται και αγαπά, και συνών και γεγηθώς έτι μάλλον εκφλέγεται την διάνοιαν· και ούτε μετά σωματών όντες εντεύθα τουτί το φως

επιποθούντες κάθηνται θαυμάζοντες» (σ. 136).

«Τώρα, όσον αφορά τη σχέση ανδρός προς άνδρα, αυτή δεν είναι ένωση, αλλά μάλλον λάγνα επιπήδηση θα μπορούσε να πει κανείς: Αυτή είναι δουλειά της Ύβρεως και όχι της Κύπριδος. Γι αυτό και αυτούς που είναι παθητικοί, τους θεωρούμε κατάπτυστους και δεν τους δείχνουμε ούτε εμπιστοσύνη, ούτε σεβασμό, ούτε φιλία. Τα λόγια του Σοφοκλή γι' αυτά τα πλάσματα είναι πολύ σωστά: Χαίρονται όσοι δεν έχουν τέτοιους φίλους, κι εκείνοι που τους έχουν, θέλουν να γλυτώσουν από δαύτους» (σ. 155).

Τί μας λέει εδώ ο Πλούταρχος; Ότι είναι **Ύβρις** η ομοφυλοφιλία. Ύβρις κατά τους αρχαίους, είναι όταν ξεπεράσει κανείς το φυσικό όριο, τον φυσικό νόμο.

«Ο Σόλων ήταν ένας νομοθέτης πολύ έμπειρος σε θέματα γάμου· πρότεινε ο άντρας να συνευρίσκεται με τη γυναίκα του πάνω από τρεις φορές τον μήνα, όχι μόνο για ηδονή, αλλά όπως οι πόλεις ανανεώνουν από καιρό σε καιρό τις αμοιβαίες συμφωνίες τους, έτσι και ο γάμος πρέπει να ανανεώνεται συχνά μέσα από αυτήν την πράξη τρυφερότητας ώστε να εξαλείφονται οι μεταξύ των συζύγων τριβές που προκύπτουν από τα καθημερινά προβλήματα» (σ. 157).

«Αυτό ακριβώς λέγεται ολοκληρωτική ένωση, η ένωση ψυχή τε και σώματι δύο ανθρώπων που αγαπούν ο ένας τον άλλο και είναι δεμένοι με δεσμά του γάμου» (σ. 163).

Σίγουρα, το θέμα δεν εξαντλήθηκε. Έγινε μια -όσο το δυνατό- συνοπτική παρουσίαση, μέσα από τα κυριότερα κείμενα. Αυτό που θα ήθελα να περάσω μέσα από αυτά τα δύο άρθρα, είναι ότι δεν θα έπρεπε να δεχόμαστε αβασάνιστα το οτιδήποτε, αλλά θα πρέπει να το εξετάζουμε επισταμένως, μέσα από τις πηγές.

Διομήδης

Πηγές

1. Πλάτων, «Φαίδρος», εκδόσεις Ζήτηρος.
2. Πλάτων, «Χαρμίδης», εκδόσεις Ζαχαρόπουλος.
3. Ι. Συκουτρής, «Συμπόσιο Πλάτωνος», εκδόσεις Κάκτος.
4. Ξενοφών, «Λακεδαιμονίων Πολιτεία», εκδόσεις Γεωργιάδη.
5. Ξενοφών, «Συμπόσιο», εκδόσεις Γεωργιάδη.
6. Ξενοφών, «Απομνημονεύματα», εκδόσεις Κάκτος.

7. Πλούταρχος, «Τα παλαιά των Λακεδαιμονίων επιτηδεύματα» (διαδίκτυο).
8. Πλούταρχος, «Ερωτικός», εκδόσεις Ενάλιος.